

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

za unapređenje
sprovođenja
Zelene agende
za Zapadni Balkan

ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SPROVOĐENJA ZELENE AGENDE ZA ZAPADNI BALKAN

Naziv publikacije:

ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SPROVOĐENJA
ZELENE AGENDE ZA ZAPADNI BALKAN

Izdavač:

NVO Eko-tim

Tel: +382 20 265 517

e-mail: office@ecoteam.me

Autor:

Milica Mijanović

Prelom, dizajn i štampa:

Promotive doo

Tiraž: 30 komada

Podgorica, jun 2023. godine

Ovaj dokument kreiran je kroz projekat Korak bliže Evropskoj Uniji (EU) koji realizuje NVO Eko-tim u partnerstvu sa NVO Multimedijalni studio EHO i PV Informer. Projekat je podržan u okviru programa „OCD u Crnoj Gori - od osnovnih usluga do oblikovanja politika - M'BASE“ koji sprovodi Centar za građansko obrazovanje (CGO) u partnerstvu sa fondacijom Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Centrom za zaštitu i proučavanje ptica Crne Gore (CZIP) i Politikon mrežom. Program finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave.

Sadržaj ovog dokumenta isključiva je odgovornost NVO Eko-tim i ne odražava nužno stavove CGO-a, Evropske unije ili Ministarstva javne uprave.

Pristupni pregovori sa Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012. godine. Do sada je otvoreno 33 poglavlja od čega su tri privremeno zatvorena. Crna Gora je prihvatila revidiranu metodologiju proširenja koja se fokusira na: temeljne reforme, jače političko usmjeravanje, pojačanu dinamiku i predvidivost procesa. Crna Gora je nastavila da u velikom obimu implementira Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) i sastanci zajedničkih tijela po tom sporazumu odvijali su se redovno.

Nacionalna strategija aproksimacije za životnu sredinu donijeta je 2016. godine i imala je za cilj obezbjeđivanje strateškog planiranja procesa aproksimacije koji je stvorio uslove za unapređenje životne sredine u Crnoj Gori sa ciljem postizanja održivog razvoja. Sa stanovišta procesa pregovora za Pregovaračko poglavlje 27, izrada Strategije s Akcionim planom predstavljala je ispunjavanje **početnog mjerila** za Poglavlje 27 – životna sredina i klimatske promjene. Nakon otvaranja Poglavlja, da bi ispunila završna mjerila za zatvaranje Poglavlja (8) Crna Gora je bila u obavezi da usvoji **Akcioni plan za ispunjenje završnih mjerila** u Poglavlju 27. Realizacijom aktivnosti definisanih u ovom Akcionom planu ispuniće se sve obaveze koje je EU definisala u Poglavlju 27 **završnim mjerilima**, tako i tekstom **Zajedničke pozicije EU za Poglavlje 27**. Akcionim planom su, takođe, definisane i aktivnosti koje je potrebno preduzeti kako bi se realizovale i **preostale obaveze iz Nacionalne strategije za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU** u oblasti životne sredine i klimatskih promjena odnosno Akcionog plana Strategije, koja je istekla i odnosila na period jul 2016-jul 2020-

Kao obavezujući instrument pred Crnom Gorom je i implementacija Zelene agende za Zapadni Balkan. Obuhvata smjernice Komisije u okviru ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan i daje pregled mjera koje moraju biti usvojene na osnovu postojećih sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, u okviru pregovaračkih poglavlja za pristupanje EU i programima ekonomske saradnje. Evropski zeleni dogovor i Zelena agenda za Zapadni Balkan su temeljan pregled aktuelnog stanja rizika i prijetnji po životnu sredinu sa jasnim smjernicama budućeg djelovanja država u promjeni politika, izmjeni zakono-

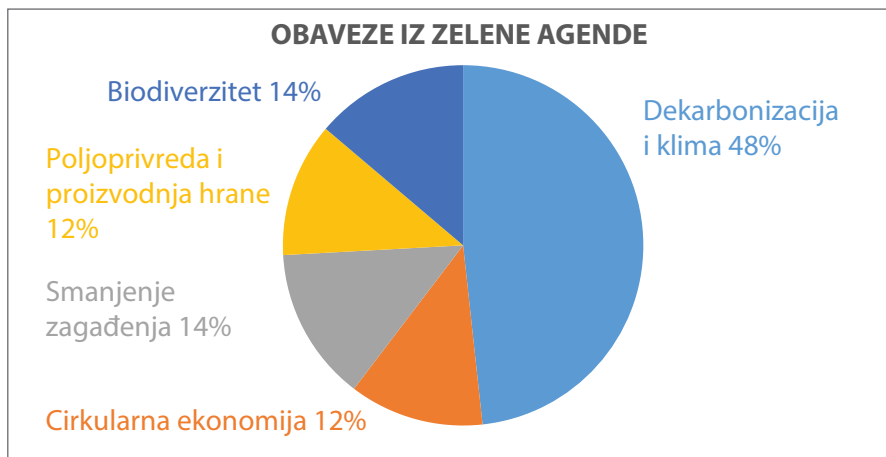
davstava i jačanje svijesti pojedinaca sa primjerenijim i ubrzanijim vremenskim okvirom mjera za zaštitu osnovnih ekoloških vrijednosti. One omogućavaju da države Zapadnog Balkana zajedno sa državama članicama EU usklade svoje aktivnosti na sprečavanju budućih ekoloških katastrofa, pandemija i kriza koje proizlaze iz prekomjerne eksploatacije, mijenjanja i uništavanja prirode.

Crna Gora u procesu implementacije Zelene Agende treba da poboljša institucionalno i regulatorno okruženje i poboljša energetska otpornost i time omogući prelazak na sprovođenje aktivnosti iz Zelene agende.

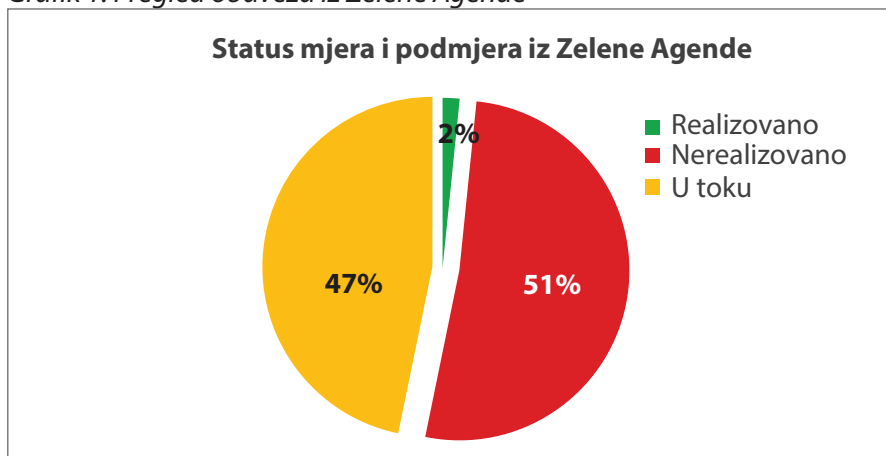

Na osnovu sprovedene Sveobuhvatne analize strateškog i zakonodavnog okvira za sve stubove Zelene Agende, mogu se donijeti određeni zaključci i dati preporuke za unapređenje i poboljšanje trenutnog stanja.

GENERALNI ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Grafik 1: Pregled obaveza iz Zelene Agende

Grafik 2: Procenat implementacije obaveza iz Zelene Agende

Krajem 2021. godine Savjet za regionalnu saradnju (RCC) je pripremio Akcioni plan za ispunjavanje obaveza iz Sofijske deklaracije do 2030. godine. Plan se zasniva na strategijama i ciljevima utvrđenim u EU Zelenom dogovoru ali prilagođen regionalnim specifičnostima. Predstavlja 58 konkretnih mjera (sa podmjerama 62) grupisanih u pet stubova: (1) Uklanjanje zagađenja, (2) Održiva poljoprivreda, (3) Dekarbonizacija, (4) Zaštita prirode i biodiverziteta i (5) Cirkularna ekonomija. Akcioni plan je bio polazna osnova za praćenje implementacije Zelene Agende u Crnoj Gori.

Analiza koju je u septembru 2022. godine pripremila Ministarstvo evropskih poslova je pokazala da je Crna Gora transponovala i/ili već realizovala preko 45% obaveza koje proizilaze iz Zelene Agende za Zapadni Balkan dok je 28% djelimično transponovano, a 27% je potpuno izostavljeno. U oblasti cirkularne ekonomije, zaključeno je da je oko 43% obaveza već u potpunosti uključeno u postojeća strateška dokumenta Crne Gore, 14% je već realizovano, 29% je djelimično uključeno, dok je 14% potrebno uključiti. Važno je istaći da Zelena Agenda za Zapadni Balkan definiše veliki broj regionalnih obaveza koje zahtijevaju intervenciju koja prevazilazi crnogorske nacionalne okvire, tako da kada se uzmu u obzir samo nacionalne mjere, onda ova analiza pokazuje kako je većina obaveza koje proizilaze iz Zelene Agende već obrađena kroz Akcioni plan za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 – Životna sredina i klimatske promjene, drugim zakonima ili programima (62%), dok većinu preostalih mjera samo treba dodatno ojačati (24%).¹

Međutim, prilikom rada na ovoj Analizi zaključak je da taj procenat i nije bas zadovoljavajući.²

---

¹ Nacionalna strategija cirkularne tranzicije, str. 14

² Pogledati box iznad

Zaključak 1:

Ne postoji jasno uspostavljen funkcionalni mehanizam međusektorske koordinacije

Preporuka 1:

Neophodno je uspostaviti funkcionalni mehanizam međusektorske koordinacije.

Dekarbonizacija zemlje i postizanje zadatih i prihvaćenih ciljeva Zelene agende za Zapadni Balkan i njene implementacije u Crnoj Gori, moguće je postići isključivo uz uspostavljanje funkcionalnog mehanizma međusektorske koordinacije, saradnje na svim nivoima vlasti i regionalne saradnje. Uzimajući u obzir složenu administrativnu strukturu i veliki broj institucija na različitim nivoima vlasti, posebna pažnja se treba posvetiti uspostavljanju dobre saradnje između svih relevantnih sektora, državne uprave, lokalne samouprave, privrede, istraživanja i obrazovanja, civilnog sektora, međunarodnih institucija, vlada u regionu. Zato je neophodno poboljšati međusektorsko upravljanje i podržati integraciju zelene niskokarbonske tranzicije u svim sektorima (reformom javne uprave, upravljanjem javnim finansijama, programom ekonomske reforme i mobilizacijom sopstvenih resursa), izraditi programe i preduzeti neophodna djelovanja za povećanje administrativnih kapaciteta za sprovođenje Zelene agende za Zapadni Balkan za praćenje, unapređenje i izvršenje usklađivanja sa obavezama u oblasti zaštite životne sredine i obezbjeđivanje efektivnih mehanizama za učešće javnosti, pristup informacijama, pristup pravdi u oblasti zaštite životne sredine i izvještavanje o životnoj sredini. Potrebno je aktivno učestvovati u aktuelnim panevropskim mrežama, Horizontu 2020, regionalnim organizacijama, makroregionalnim strategijama i drugim relevantnim inicijativama. Potrebno je da sve relevantne institucije aktivno učestvuju i saraduju sa Regionalnim savjetom za saradnju u cilju implementacije Akcionog plana i sprovođenja Deklaracije Zelene agende za ZB, dok bi Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma trebalo da koordinira aktivnostima.

Zaključak 2:

Ne postoji jasno definisanje uloga i odgovornosti za implementaciju stubova Zelene Agende

Preporuka 2:

Potrebno je jasno definisanje uloga i odgovornosti za proces implementacije Zelene agende.

Neophodno je prilagoditi procese saradnje između institucija novim zahtjevima, koji su mnogo složeniji i zahtijevaju izuzetno dobru i preciznu formulaciju odgovornosti i zadataka. Zaposleni u državnim institucijama koji po prirodi posla treba da implementiraju pojedine stubove Zelene Agende nijesu imali informacije o statusu implementacije već su upućivali na focal pointa za Zelenu Agendu, koji nije dostavio potrebne informacije. Navedeno ukazuje na nedostatak odgovornosti i neprecizno definisanje uloga u procesu.

Zaključak 3:

Nedovoljna uključenost lokalnih samouprava, lokalne zajednice i civilnog društva u procesu donošenja odluka

Preporuka 3:

Povećati ulogu lokalne zajednice i civilnog društva u svim navedenim aktivnostima.

Uključivanjem predstavnika lokalne zajednice u mehanizme koordinacije, u kojima bi bila jasno definisana uloga i obaveze lokalne samouprave, lokalne zajednice i civilnog društva doprinijelo bi uspješnijoj implementaciji Zelene agende za Zapadni Balkan. Aktivno učešće predstavnika lokalne samouprave, lokalne zajednice i civilnog društva u radu radnih grupa pri izradi strateških dokumenata i planova unaprijedilo bi vertikalnu i horizontalnu koordinaciju aktera u zemlji. Potrebno je izraditi plan za aktivnosti specifične za određenu ekonomiju i regionalne aktivnosti podizanja svijesti u oblasti svih pet stubova, uključujući održavanje Zelene agende za Zapadni Balkan u reformama sistema obrazovanja.

Zaključak 4:

Nedovoljni kadrovski kapaciteti

Preporuka 4:

Jačati institucionalne kapacitete na svim nivoima uprave zaduženim za implementaciju Zelene Agende, jačanje svijesti o socijalnim i ekonomskim dobitima od funkcionalno povezanih stubova, uključivanje zainteresovanih strana i javnosti uopšte u planiranje i upravljanje i obezbjeđivanje finansijskih sredstava; promovisati međuinstitucionalnu saradnju i obezbijediti naučne informacije. Uspostaviti regionalnu saradnju između nadležnih organa u postupku implementacije Zelene Agende radi kvalitetnije i potpune implementacije preuzetih obaveza.

Zaključak 5:

Nepostojanje finansijske procjene za implementaciju obaveza

Preporuka 5:

Hitno je potrebno pristupiti izradi finansijske procjene implementacije obaveza po Zelenoj Agendi radi pravilnog planiranja budžeta države i nalaženja alternativnih izvora finansiranja (donacije, krediti, porezi/olakšice). Obezbijediti mobilisanje finansijskih i ljudskih resursa za potrebe uspješne realizacije obaveza iz Zelene Agende za Zapadni Balkan i redovno praćenje i izvještavanje o obavezama na nivou ekonomija i regiona u cjelini.

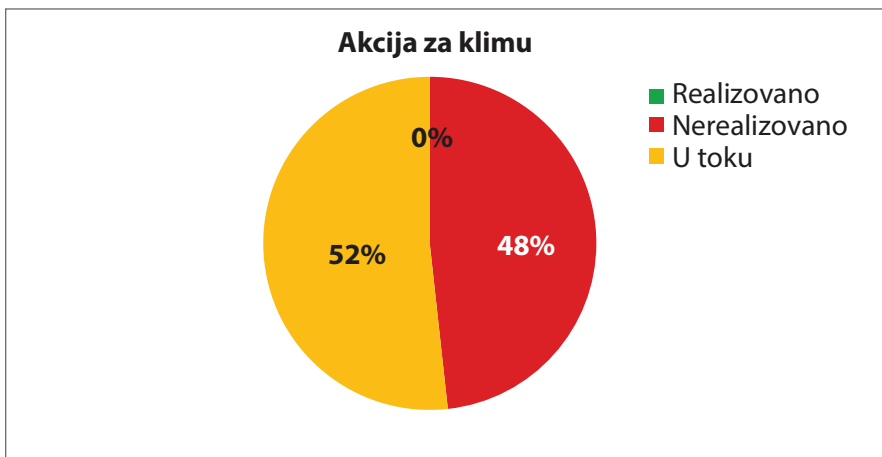
KLIMA, ENERGIJA, MOBILNOST

Realizovano: 0

Nerealizovano: 16

U toku: 13

Ukupno: 29

Grafik 3: Prikaz statusa obaveza iz stuba Akcija za klimu

Zaključak 1:

Postojeće zakonodavstvo nije usklađeno sa EU klimatskom politikom.

Preporuka 1:

Uskladiti postojeće zakone sa EU klimatskom politikom, iz koje proizilazi određivanje klimatskih i energetske ciljeva za 2030. godinu (usklađenih sa povećanim EU ambicijama), transpozicija paketa Fit for 55 i EU Zakona o klimi, usklađivanje sa EU Strategijom o prilagođavanju na klimatske promjene, povećanje primjene prirodnih i vještačkih odvođa ugljen-dioksida i sprovođenje zelene transformacije svih ekonomskih sektora sa fokusom na one sa visokim udjelom uglja, takozvane pravedne tranzicije. Revizija relevantnog zakonodavstva treba da bude jedan od prioriteta, kako bi se podržala progresivna dekarbonizacija i osigurala ravnoteža između ciljeva, cijena, standarda

i mjera podrške, kao i potpuno usklađivanje sa EU Zakonom o klimi. Pored toga, predviđeni ciljevi za 2030. godinu za emisije GHG, udio obnovljive energije i poboljšanje energetske efikasnosti, usvojeni na Ministarskom Savjetu Energetske zajednice je neophodno prenijeti u nacionalno zakonodavstvo. Zelena energetska - klimatska tranzicija zahtijeva i pravovremeno ažuriranje relevantnog pravnog okvira, kroz prenos novih odredbi koje donosi EU Zeleni Sporazum kroz paket Fit for 55, kao i druga zakonodavna i nezakonodavna akta, kako je predviđeno Planom puta za dekarbonizaciju energetske zajednice. Konačno, kako bi se omogućilo praćenje napretka i donošenje odluka na osnovu kvalitetnih informacija, Crna Gora treba da uloži dodatne napore da razvije odgovarajuće mehanizme praćenja, izvještavanja i verifikacije GHG emisija.

Zaključak 2:

Crna Gora nije izradila Nacionalnu energetska politiku (NEP) do 2040. god. u skladu sa Zakonom o energetici.

Preporuka 2:

Proces izrade NEP-a treba što hitnije započeti.

Zaključak 3:

Crna Gora nije izradila Nacionalni energetska i klimatska plan (NECP) u skladu sa Regulativom EU o upravljanju (EU 2018/1999), koja je dio paketa Čista energija za Evropu.

Preporuka 3:

Crna Gora je počela da priprema Nacionalni energetska i klimatska plan (NECP). Proces izrade NECP-a treba što hitnije nastaviti i ubrzati.

Zaključak 4:

Crna Gora nije izradila Dugoročnu strategiju niskokarbonskog razvoja (LCDS) u skladu sa odredbama EU Zakona o klimi, Uredbom o upravljanju i drugim elementima okvira EU klimatske politike.

Preporuka 4:

Crna Gora je počela da priprema Dugoročnu strategiju niskokarbonskog razvoja (LCDS). Proces izrade LCDS-a treba ubrzati.

Zaključak 5:

Kako bi trasirala put za društveno prihvatljivo i pravedno postupno ukidanje proizvodnje električne energije na ugalj, Crna Gora je već započela aktivnosti na sprovođenju pravedne tranzicije u regionu uglja Pljevlja. Naime, kroz Radnu Grupu za pravednu tranziciju u okviru Nacionalnog Savjeta za održivi razvoj, a uz podršku UNDP-a, uspostavljena je platforma za rad na ovom zahtjevnom procesu.

Preporuka 5:

Crna Gora je na samom početku ovog procesa, trenutno se izrađuje Mapa puta sprovođenja pravedne tranzicije u regionu uglja

Pljevlja, koja treba da sadrži kombinaciju instrumenata i stratešku viziju za postupno ukidanje proizvodnje električne energije na ugalj, uključujući ciljeve i rokove, sa predlozima potrebnih pravnih, ekonomskih, društvenih, ekoloških i drugih mjera za sprječavanje i ublažavanje potencijalnih negativnih efekata. Proces sprovođenja pravedne tranzicije u regionu uglja Pljevlja treba intenzivirati i ubrzati. Kako bi se podržao i olakšao proces pravedne tranzicije u regionu uglja Pljevlja, Crna Gora treba više da se uključi u aktivnosti EU Inicijative za regione uglja u tranziciji na Zapadnom Balkanu i Ukrajini, sa ciljem izgradnje kapaciteta za podršku vlastima i organizacijama na svim nivoima (uključujući lokalni i privatni sektor), razmjene iskustava sa drugim regionima u EU, pristup finansiranju za tranzicione projekte ili programe na osnovu različitih izvora dostupnih iz Evropske komisije, Svjetske banke i Evropske banke za obnovu i razvoj,

izradu strategija tranzicije, politički dijalog, koordinacije aktivnosti sa drugim regionima na Zapadnom Balkanu. Na kraju, Mapom puta država treba da odredi jasno definisan datum i nacrt procesa za postepeno ukidanje proizvodnje energije na bazi lignita.

Zaključak 6:

Crna Gora nije pristupila inicijativi Evropskog klimatskog pakta.

Preporuka 6:

Potrebno je promovisati inicijativu Evropskog klimatskog pakta, kako bi se pojedinci i zajednice podržali u njihovim nastojanjima, podigli opštu svijest i motivisali što više pojedinaca i organizacija da se pridruže inicijativi, daju svoja obećanja, daju doprinos zajedničkim ciljevima i koristi od postignuća u budućnosti.

Zaključak 7:

Crna Gora ne sprovodi u potpunosti odredbe Trećeg energetskeg paketa i Paketa čiste energije u sektorima električne energije i gasa.

Preporuka 7:

Prioritet u oblasti energetike je realizacija postojećih obaveza i ambicija, što znači da Crna Gora treba da nastavi sa sprovođenjem preostalih odredbi Trećeg energetskeg paketa i Paketa čiste energije u sektorima električne energije i gasa, uključujući stvaranje funkcionalnih tržišta, sa uspostavljenim platformama za trgovanje i obilnim zalihama.

Zaključak 8:

Crna Gora već duže vrijeme nije izgradila nijedan veći kapacitet za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije.

Preporuka 8:

Crna Gora treba da uloži veće napore u povećanju i diverzifikaciji udjela obnovljive energije u bruto finalnoj potrošnji energije, kao i sa osmišljavanjem i sprovođenjem ekonomski održivih šema podrške i podsticanjem vlastite potrošnje energije iz obnovljivih izvora.

Zaključak 9:

Crna Gora nije započela izradu Studije unapređenja energetske efikasnosti zgrada.

Preporuka 9:

Crna Gora treba što hitnije da započne izradu Studije unapređenja energetske efikasnosti, kao i da nastavi sa postizanjem ciljeva energetske efikasnosti, uključujući renoviranje zgrada, kako bi podržao prelaz na visoko energetske efikasne i dekarbonizovane zgrade u skladu sa inicijativom Evropske komisije "Talas obnove".

Zaključak 10:

Crna Gora nije uvela cijenu ugljenika u sektore potrošnje energije, kao i "offsetting" sistem za sektor šumarstva.

Preporuka 10:

Postojeće obaveze za transformaciju energetskog sistema u skladu sa novim ambicijama zahtijevaju da Crna Gora ubrza transformaciju i sprovede dekarbonizaciju energetskog sektora i donese političke odluke o uvođenju cijena ugljenika u sektorima potrošnje energije, kao i "offsetting" sistem za sektor šumarstva. Pored toga, neophodno je uspostavljati održiviji sistem trgovanja emisijama.

Zaključak 11:

Crna Gora nije ažurirala Strategiju razvoja saobraćaja (SRS) do 2035. god. u skladu sa Zakonom o energetici.

Preporuka 11:

Crna Gora treba što prije da započne aktivnosti na ažuriranju SRS 2019-2035, koja treba da uključi zelene elemente u skladu sa Strategijom pametne i održive mobilnosti za Zapadni Balkan, razvoj ITS okvira za sve vidove saobraćaja, razvoj sistema za monitoring transportnog koridora od Bara do granice sa Srbijom, implementiran National Single Window za trgovinu, razvoj e-freight koncepta.

Zaključak 12:

Crna Gora nije transponovala relevantne EU direktiva o alternativnim gorivima i pripremila Studije opravdanosti za razvoj alternativnih goriva u Crnoj Gori.

Preporuka 12:

Crna Gora treba što prije da započne aktivnosti na transponovanju relevantnih EU direktiva o alternativnim gorivima i pripremom Studije opravdanosti za razvoj alternativnih goriva u Crnoj Gori.

Zaključak 13:

Crna Gora nije razvila nacionalnu metodologiju za postavljanje i izgradnju stanica za električno punjenje, kao ni usvojila (izmijenila) odgovarajuće legislative kojom će biti uređeno pitanje stanica za punjenje električnih vozila.

Preporuka 13:

Crna Gora treba što prije da započne aktivnosti na razvoju nacionalne metodologije za postavljanje i izgradnju stanica za električno punjenje i usvajanju (izmjenama) odgovarajuće legislative kojom će biti uređeno pitanje stanica za punjenje električnih vozila.

Zaključak 14:

Crna Gora nije pripremila Zakon o željeznici i Zakon o unutrašnjim vodnim putevima.

Preporuka 14:

Crna Gora treba što prije da započne aktivnosti na izradi i usvajanju Zakona o željeznici i Zakona o unutrašnjim vodnim putevima.

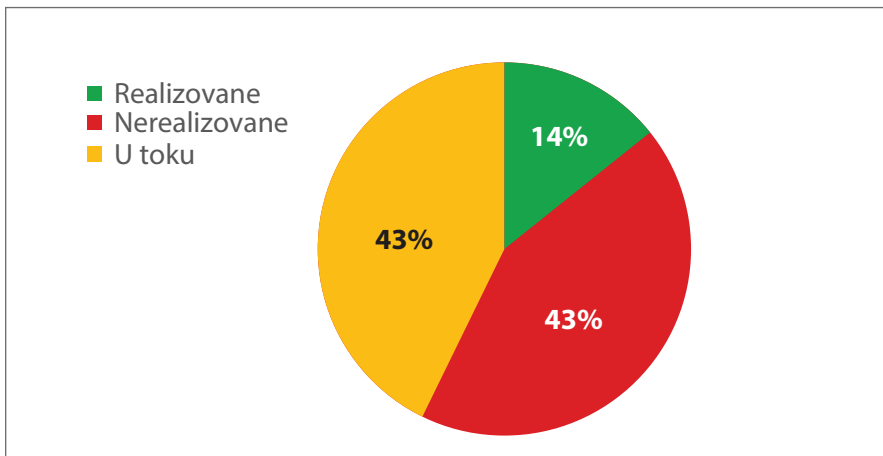
CIRKULARNA EKONOMIJA

Realizovano: 1

Nerealizovano: 3

U toku: 3

Ukupno: 7

Grafik 4: Prikaz statusa obaveza iz stuba Cirkularne ekonomije

Zaključak 1:

Nije osigurana održivost primarne proizvodnje sirovina

Preporuka 1:

Povećati povjerenje u reciklirane materijale i proizvode među građanima i privrednim subjektima tako što će se pružati adekvatne i pouzdane informacije o njihovom kvalitetu i ugrađenim emisijama, uvođenju zelenih standarda i oznaka za proizvode. Tako bi se osigurala dostupnost i pristupačnost zahvaljujući nižim cijenama po osnovu ekonomije obima, uključili novi poslovni modeli, efikasna upotreba resursa (materijala i energije), obezbijedili dugi životni ciklusi, održiva potrošnja (uključujući zelene javne nabavke), odgovarajući tretman na kraju faze korišćenja proizvoda, kao i upravljanje otpadom. Takođe, obezbijedila bi se veća održivost primarne proizvodnje sirovina i po-

moglo da takva proizvodnja postane uobičajena praksa. Mjere moraju biti usmjerene i na resursnu i energetska efikasnost, uštedi na sirovinama i energiji kroz inovativni dizajn, optimizaciju proizvodnih procesa, ponovnu upotrebu otpada, reciklažu, korišćenje obnovljivih izvora energije, itd. Digitalizacija je od velikog značaja za održivu proizvodnju koja vodi ka održivosti primarne proizvodnje sirovina. Potrebno je u potpunosti implementirati Nacionalnu strategiju održivog razvoja i donijeti nova dokumenta javnih politika iz oblasti održivog korišćenja prirodnih resursa. Unapređenjem zakona i podzakonskih akata iz oblasti obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti dodatno će se urediti ove oblasti. Usklađivanjem postojećeg zakonodavnog okvira sa konceptom cirkularne ekonomije unaprijediće se implementacija koncepta cirkularne ekonomije. Promovisanje koncepta i uklanjanje barijera za širu primjenu klimatski neutralnih i cirkularnih osnovnih materijala i proizvoda, sa naglaskom na gvožđu, čeliku, cementu, nemetalnim mineralnim sirovinama, osnovnim hemikalijama i aluminijumu. Podsticati tražnju i razvoj tržišta za takve proizvode, unapređenje neophodne infrastrukture, primjena najnovijih tehnologija značajno može doprinijeti implementaciji Zelene Agende.

Zaključak 2:

Djelimično se primjenjuje pristup industrijskog ekosistema da bi se postigao ekološki održiv, uravnotežen ekonomski oporavak

Preporuka 2:

Mjere koje se moraju preduzimati u cilju uspostavljanja održivog industrijskog razvoja su multisektorske i moraju biti u nadležnosti velikog broja institucija. Industrijska politika uvažava principe bazirane na razvoju zelene ekonomije, resursne efikasnosti i održive proizvodnje i potrošnje, upravljanja industrijskim otpadom, uvođenje ekoloških standarda i definiše posebne mjere i aktivnosti za njihovu implementaciju. Uz transformaciju industrijskog sektora potrebno je istovremeno sprovoditi transformaciju energetskog sektora, što uključuje širu primjenu obnovljivih izvora energije i doprinosi smanjenju karbonskog otiska industrijskog sektora. Potrebno je izraditi planove, identifikovati modele i mehanizme podrške (subvencije, finansijske

instrumente, modele privatno-javnog partnerstva) radi podržavanja izgradnje i obezbjeđivanja adekvatnog održavanja infrastrukture. Implementacijom Akcionog plana Industrijske politike Crne Gore za period 2019-2023 i sprovođenjem propisanih mjera i aktivnosti propisanih akcionim planovima Strategije razvoja saobraćaja do 2035, Strategije razvoja šuma i šumarstva 2019-2023, donošenjem nove Strategije razvoja građevinarstva (istekla 2020), i Strategije poljoprivrede i ruralnih područja (istekla 2020), može se postaviti odlična osnova i povećati kapaciteti za realizaciju puta ka niskokarbonskom razvoju. Potrebno je omogućiti izmjene regulatornog okvira kako bi se prilikom izdavanja dozvola za rad industrijskih objekata navodili primjeri najbolje prakse i preporuke o tome kako da se uključe principi cirkularne ekonomije i podstaknu investitori da ih primjenjuju, čime će se unaprijediti dostupnost resura i nabavki, ali i efikasnost proizvodnje i distribucije.

Zaključak 3:

Razvijena je Strategija cirkularne ekonomije

Preporuka 3:

Usvojena je Nacionalna Strategija cirkularne tranzicije do 2030. Izrađena je Mapa puta Crne Gore ka cirkularnoj ekonomiji, u saradnji Privredne komore i UNDP-a. Ovaj dokument identifikuje prioritete sektore za razvoj cirkularne ekonomije i implementaciju cirkularnih praksi u Crnoj Gori. U ovom procesu važnu ulogu ima i Industrijska politika Crne Gore za period od 2019. do 2023. godine koja dalji razvoj zelene ekonomije kroz uvođenje mjera cirkularne ekonomije prepoznaje kao ključno pitanje. Strateški ciljevi IP 2023 i određene aktivnosti date u Akcionom planu IP 2023, komplementarne su sa aktivnostima u okviru strateških dokumenata u oblasti energetike, saobraćaja, građevinarstva, informacionog društva, turizma, šumarstva i poljoprivrede, u smislu podrške navedenih sektora i njihovom doprinosu razvoju prioriteta sektora industrije. Veoma je važna i Strategija upravljanja otpadom do 2030. godine koja uvodi princip cirkularne ekonomije u proizvodni i trgovinski sistem u Crnoj Gori sa jasnim ciljem unapređenja ponovne upotrebe materijala i proizvoda. Relevantnim strateškim dokumentima je propisan niz mjera i aktivnosti u cilju usklađenosti sa zahtjevima

direktiva EU iz paketa cirkularne ekonomije, ali je neophodno redovno ažuriranje Mape puta za cirkularnu ekonomiju kako bi se ostale ekonomije prilagodile obavezama koje proističu iz ovog stuba. Nosilac aktivnosti na pripremi Mape puta bila je Privredna komora, što je od izuzetnog značaja jer se na taj način privrednicima promovišu obaveze koje proističu iz Zelene Agende. Potrebno je pripremiti i usvojiti Strategije/Akcione planove za cirkularnu ekonomiju u svim ekonomijama, shodno donijetoj Mapi puta za cirkularnu ekonomiju. Na taj način bi se jasno definisale obaveze, nosioci aktivnosti, rokovi, neophodna finansijska sredstva za implementaciju. Definisanje strateškog okvira za cirkularnu ekonomiju je od ključnog značaja za dalju implementaciju koncepta cirkularne ekonomije i zelenu industrijalizaciju. Izazov može biti sprovođenje svih aktivnosti predviđenih Akcionim planom.

Zaključak 4:

Ostvaren je određeni napredak u izgradnji i održavanju infrastrukture za upravljanje otpadom u gradovima i regionima

Preporuka 4:

Potrebno je ciljeve cirkularne ekonomije inkorporirati u druge javne politike kako bi postala dio svih sektora ekonomije na svim nivoima. Neophodno je početi sa radom na smanjenju proizvodnje otpada, povećanju separacije prilikom prikupljanja i recikliranja, kao i podsticanju cirkularnih modela poslovanja, uz poseban tretman potrošenih baterija, tekstila i otpadnih električnih i elektronskih uređaja (WEEE). Za to je uslov da se definišu ciljevi za pakovanje otpada, otpadne električne i elektronske uređaje, kao i otpadna vozila i akumulatore. Da bi se postigao ovaj cilj i poboljšala implementacija potrebno je podizati svijest o mogućnostima i prednostima novog pristupa i novim paradigmama proizvodnje i potrošnje. Zato je neophodno sprovoditi kampanje radi obezbjeđivanja pouzdanih i korisnih informacija potrošačima o proizvodima (njihovom vijeku trajanja, mogućnosti popravke, korišćenju resursa, odlaganju i mogućnosti recikliranja, itd), razvijanju modela za sprečavanje precijenjenih podataka o uticaju na životnu sredinu i manipulativnog zelenog marketinga, kao i podizanju svijesti o zahtjevima vezanim za logotipe i oznake o održivosti. Posebnu pažnju treba posvetiti zelenim

nabavkama – integrisanju zelenih kriterijuma u postupke javnih nabavki i koncepta produžene odgovornosti proizvođača. Takođe, značajno je podstaći pametne modele potrošnje, smanjiti konzumerizam i promovisati zadržavanje resursa u ekonomiji što je duže moguće, raditi na rješavanju problema morskog otpada i smanjenju zagađenja plastikom, uključujući mikro-plastiku. Informisati o dobroj praksi i inicijativama za javne dobavljače. Potrebno je obezbijediti da lokalni i uvozni proizvodi imaju iste standarde, uspostaviti održive principe za postizanje ciljeva recikliranja (elektronika i IKT oprema, ambalaža, baterije i akumulatori), osigurati da lokalni i uvozni proizvodi slijede iste standarde i zahtjeve, promovisati prevenciju plastičnog otpada i potencijal upotrebe sirovina, promovisati sprječavanje nastajanja otpada od tekstila i javnu kampanju za tržište polovnog tekstila, sprovesti finansijsko zakonodavstvo i tehnološke norme kako bi se postigle stope recikliranja. Od značaja je unaprijeđenje holističke strategije o razvoju politika koje sadrže značajnu komponentu o sprečavanju otpada i recikliranju kroz međusektorsku saradnju i koordinaciju u oblasti upravljanja otpadom, planiranje sa ciljem smanjenja otpada, poboljšati organizacione i tehničke kapacitete lokalnih samouprava/komunalnih službi za upravljanje otpadom, podizati svijest u potpunom društvu o pravilnom upravljanju otpadom i negativnom uticaju lošeg upravljanja otpadom, sprovođenje programa prevencije plutajućeg otpada i pružanje pomoći u akcijama čišćenja uz pomoć mladih i volontera. Potrebno je raditi na izgradnji nove infrastrukture i reviziji postojeće infrastrukture za otpad i otpadne vode što je u nadležnosti Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Uprave za javne radove, Javnih komunalnih preduzeća, Lokalnih samouprava. Unapređenje kadrovskih i finansijskih kapaciteta nadležnih komunalnih preduzeća za efikasnu implementaciju i održiv rad komunalne infrastrukture kroz programe međunarodne podrške je od izuzetnog značaja.

Zaključak 5:

Nijesu osmišljene i sprovedene inicijative usmjerene na potrošače za podizanje svijesti građana o sprečavanju zagađenja otpadom, odvajanju smeća i održivoj potrošnji

Preporuka 5:

Podizati nivo svijesti u javnosti o samom konceptu cirkularne ekonomije i koristi koje može donijeti. Organizacijom okruglih stolova, prezentacija, radionica, uključivanjem šire javnosti prilikom donošenja odluka koje su povezane za aktivnostima Zelene Agende u mnogome bi doprinio poboljšanju implementacije. U cilju podizanja javne svijesti o značaju zaštite životne sredine i pravilnog upravljanja otpadom, veoma je važno da se sprovodi edukacija djece od najranijih uzrasta. Da bi se to ostvarilo, bitno je da se u obrazovni sistem uvede obrazovanje za održivi razvoj, koji bi trebalo da počne od djece u vrtićima, učenika, do studenata. Značajan doprinos treba dati kroz učešće u pripremi Strategije obrazovanja za održivi razvoj, pripremi izvještaja o sprovođenju mjera u ovoj oblasti. Podizanju svijesti javnosti o važnosti pravilnog postupanja sa otpadom i biranja održivih proizvoda (duži vijek trajanja, modularni sistemi, ambalaža od reciklabilnih materijala, itd) mogu doprinijeti i Unija poslodavaca, Centar za zaštitu potrošača, kao i civilni sektor, koji kroz razne edukativne kampanje mogu da utiču na svijest potrošača. Važnu ulogu imaju i Javna komunalna preduzeća koja na lokalnom nivou mogu uticati na podizanje javne svijesti kod građanstva. Proces mora biti kontinuiran i dugotrajan. U Strategiji upravljanja otpadom do 2030. kao cilj je postavljeno podizanje svijesti javnosti o značaju pravilnog postupanja s otpadom i uključivanje javnosti u proces donošenja odluka. Raditi na pripremi obrazovnih programa za sve uzraste, edukativnih kampanja, uključenosti lokalnih samouprava i civilnog društva.

Zaključak 6:

Nije zaključen i sproveden regionalni sporazum o sprečavanju zagađenja plastikom, uključujući posebno rješavanje prioritetnog pitanja morskog otpada

Preporuka 6:

Crna Gora odlučuje o svom sistemu upravljanja otpadom i posvećuje odgovarajuće finansiranje infrastrukturnim investicijama, u skladu sa relevantnim zakonodavstvom EU, uključujući hijerarhiju otpada. Us-

postavlja programe prevencije otpada, priprema planove upravljanja otpadom (WMP) i usvaja mjere za odvojeno prikupljanje otpada za papir, metal, plastiku i staklo shodno Strategiji upravljanja otpadom. Prema Zakonom definisanim ciljevima, najmanje 50% ukupne količine prikupljenog otpadnog materijala, kao što su staklo, papir, metal i plastika, treba pripremiti za ponovnu upotrebu i reciklažu do 2020. godine, dok je u istom periodu potrebno pripremiti za ponovnu upotrebu najmanje 70% neopasnog građevinskog otpada. U dokumentu je plastika prepoznata u okviru ambalažnog otpada. Prikupljanje ambalažnog otpada obaveza je kompanija koje takav otpad proizvode ili uvoze, ili se bave prodajom te vrste proizvoda. U maju 2018. godine EU je usvojila paket direktiva iz oblasti cirkularne ekonomije i postavljeni su novi ciljevi za prikupljanje i reciklažu plastičnog otpada, Crna Gora je u obavezi da ove nove obaveze i ciljeve prenese u svoj pravni sistem i da ih sprovodi. U Zajedničkoj Pregovaračkoj poziciji za Poglavlje 27 Crne Gore i EK navodi se da do 31. decembra 2030. godine u pogledu člana 11 stav 2 Okvirne Direktive 2008/98/EZ o otpadu, Crna Gora namjerava da sprovede Direktivu pripremom za ponovnu upotrebu i recikliranje otpadnih materijala kao što su papir, metal, plastika i staklo treba da se povećaju na najmanje 50 % cjelokupne mase. Shodno navedenom, hitno je potrebno ubrzati proces implementacije Strategije.

Zaključak 7:

Nedovoljno se sprovodi Strategija pametne specijalizacije

Preporuka 7:

Potrebno je u potpunosti implementirati Strategiju pametne specijalizacije Crne Gore za period 2019-2024 i podržati inovativne mehanizme u oblasti cirkularne ekonomije kako bi se omogućila kvalitetna tranzicija na nove modele poslovanja bez lošeg uticaja na klimu i klimatski neutralne proizvode. Da bi se to postiglo u potpunosti, potrebno je izraditi mapu puta za tranziciju uključujući listu iz Aneksa EU Direktive 2019/904 o smanjenju uticaja određenih plastičnih proizvoda na životnu sredinu, razviti ciljeve iz Industrijske strategije za Crnu Goru i razviti standarde trajnosti.

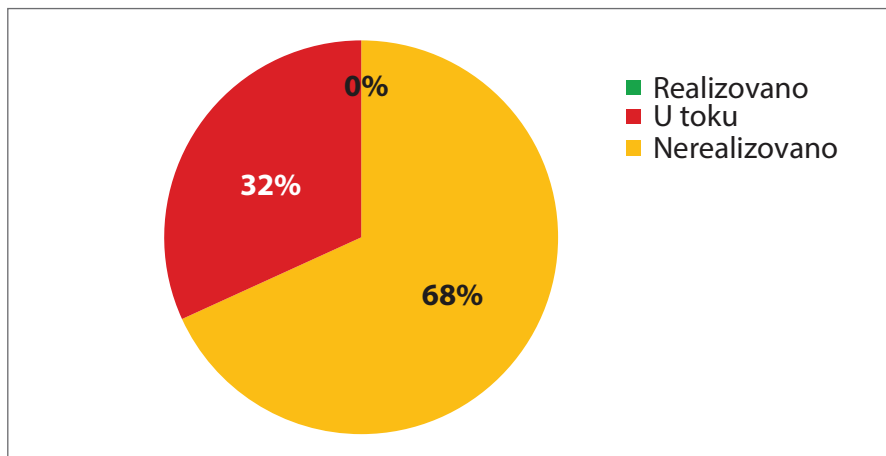
SMANJENJE ZAGAĐENJA VAZDUHA, VODE I ZEMLJIŠTA

Realizovano: 0

Nerealizovano: 3

U toku: 7

Ukupno: 10

Grafik 5: Status obaveza iz stuba Smanjenje zagađenja vazduha, vode i zemljišta

Zaključak 1:

Nije završen proces ratifikacije Konvencije o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima i njenih protokola

Preporuka 1:

Završiti proces ratifikacije. Konvencija je jedan od najznačajnijih instrumenata za zaštitu životne sredine i prvi međunarodni pravno obavezujući instrument za suočavanje s problemima zagađenja vazduha, na široj regionalnoj osnovi. Uz postavljanje opšteg načela međunarodne saradnje za smanjenje zagađenja vazduha, Konvencija postavlja i institucionalni okvir za povezivanje naučnih istraživanja i politike u ovoj oblasti. Konvencija o prekograničnom zagađivanju vazduha na velik-

im udaljenostima je donijeta 1979. godine, a stupila je na snagu 1983. godine i uređuje obaveze država ugovornica u vezi sa preduzimanjem akcija radi smanjenja emisija zagađujućih supstanci u vazduh i prekograničnog transporta zagađivanja.

Zaključak 2:

Nije postignuto smanjenje emisija za čitavu ekonomiju za pet glavnih zagađivača obuhvaćenih NEC Direktivom i Getenburškim protokolom prema Konvenciji o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima

Preporuka 2:

Potrebno je donijeti integrisani Nacionalni plan za energetiku i klimu koji će postati nova Nacionalna strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, koja integriše klimatske i aspekte zaštite životne sredine i energetskog sektora, predlažući pristupačnu, pouzdanu i održivu energiju za budućnost.

Zaključak 3:

Nije donijeta Strategija o kvalitetu vazduha

Preporuka 3:

Nacrt Strategije kvaliteta vazduha za period 2021–2029 dobio je pozitivno mišljenje Evropske komisije. Strategiju je neophodno uskladiti sa Nacionalnim energetskim i klimatskim planom čija izrada je u toku i ubrzati proces usvajanja ovih dokumenata.

Zaključak 4:

Potrebno je povećati prihvatanje najboljih dostupnih tehnika u skladu sa Direktivom o industrijskim emisijama

Preporuka 4:

Pripremljeni su Zaključci o najboljim dostupnim tehnikama (BAT) za velika postrojenja za sagorijevanje koje je potrebno primijeniti, poštovanje obaveze izdavanja integrisane dozvole, uskladiti zakonodavstvo

sa Direktivom o industrijskim emisijama. Neophodno je kontinuirano praćenje (vrijeme usrednjavanja je dnevni prosjek) i to: prosjek u periodu od jednog dana na osnovu satnih ili polusatnih prosjeka; periodično (prosjek tokom perioda uzorkovanja) - srednja vrijednost tri uzastopna mjerenja od kojih je svako trajalo najmanje 30 minuta.

Ako se primjenjuje kontinuirano mjerenje, nivoi emisija povezani s BAT-ima mogu se izraziti kao dnevni prosjeci.

Nivoi emisija povezani s najboljim dostupnim tehnikama (nivoi emisija povezani s BAT) za emisije u vodu odnose se na koncentracije (masa emitovanih supstanci po zapremini vode) izražene u $\mu\text{g/l}$ ili mg/l . Ako nije drugačije navedeno, vremena usrednjavanja povezana s nivoima emisija povezanim s BAT odnose se na bilo koji od sljedećih slučajeva:

- u slučaju kontinuiranog ispuštanja dnevne prosječne vrijednosti, odnosno 24-satni kompozitni uzorci srazmjerni protoku;
  - u slučaju ispuštanja u šaržama, prosječne vrijednosti tokom trajanja ispuštanja uzete kao kompozitni uzorci srazmjerni protoku ili, ako je efluent izmiješan i homogen, nasumični uzorak uzet prije ispuštanja.
- Može se primijeniti uzimanje kompozitnih uzoraka srazmjerno vremenu uz uslov da je dokazana dovoljna stabilnost protoka.

Svi nivoi emisija povezani s BAT za emisije u vodu primjenjuju se po izlasku emisija iz postrojenja.

Zaključak 5:

Neadekvatna funkcionalnost stanica za praćenje kvaliteta vazduha u državnoj mreži za praćenje kvaliteta vazduha

Preporuka 5:

Uspostaviti redovan monitoring u realnom vremenu, pratiti i redovno izvještavati o emisijama u vazduh, uz redovnu kontrolu kvaliteta vazduha. Agencija za zaštitu životne sredine u okviru Državne mreže stanica za kontrolu kvaliteta vazduha vrši monitoring kvaliteta vazduha na teritoriji Crne Gore. Unapređenje mreže Agencije, u smislu obnavljanja i proširivanja je neophodno. Radi daljeg unapređenja sistema kvaliteta mjerenja i tačnost i uporedivost rezultata mjerenja na cijeloj teritoriji Crne Gore, u svim postojećim mrežama monitoringa,

potrebno je uspostaviti Nacionalnu laboratoriju, npr. u okviru Agencije i akreditovati postojeće za referentne metode u skladu sa standardom ISO/IEC 17025 kao i za obavljanje testova ekvivalencije za nereferentne metode, a sve u skladu sa Direktivom (EU) 2015/1480. Da bi se postigao dobar kvalitet vazduha neophodno je smanjivati emisije iz velikih postrojenja za sagorijevanje, uključujući Termoelektranu Pljevlja, dostići najnovije standarde EU³ u industrijskim postrojenjima shodno najboljim raspoloživim tehnikama (BAT), obezbijediti smanjenje nacionalnih emisija (puna implementacija Direktive o smanjenju nacionalnih emisija) za velika postrojenja za sagorijevanje i implementaciju Direktive o industrijskim emisijama; upravljati i izvještavati o kvalitetu vazduha, pripremiti i primijeniti planove o kvalitetu vazduha usaglašene sa standardima kvaliteta vazduha shodno Direktivama o kvalitetu ambijentalnog vazduha. Povezati i uključiti sve relevantne institucije, raditi na jačanju postojećih kapaciteta, implementaciji donijetih zakonodavnih obaveza, prikupljanju pouzdanih podataka zasnovanih na mjerenjima uz jaku međusektorsku saradnju. Sistem za praćenje kvaliteta vazduha na nivou lokalnih samouprava je neophodno unapređivati. Jedinica lokalne samouprave može, u skladu sa zakonom, uspostaviti mrežu za praćenje kvaliteta vazduha na svom području, u skladu sa kriterijumima propisanim Zakonom.

Organ lokalne uprave donosi program praćenja kvaliteta vazduha u lokalnoj mreži i praćenje kvaliteta vazduha u lokalnoj mreži vrši se u skladu sa Pravilnikom kojim se propisuju uslovi i način praćenja kvaliteta vazduha, standardizacija mjerenja, uslovi koje mora ispunjavati oprema za ocjenjivanje kvaliteta vazduha, referentne metode, kriterijumi za postizanje kvaliteta podataka, obezbijedenje kvaliteta podataka i validacija podataka i sadržaj rezultata ocjenjivanja. Dobijene podatke organ lokalne uprave je dužan da javno objavi i dostavi Agenciji do 31. marta tekuće godine za prethodnu godinu.

U slučaju prekoračenja praga upozorenja za određenu zagađujuću materiju na teritoriji na kojoj organ lokalne uprave vrši praćenje kvaliteta vazduha, Agencija će tražiti dostavu relevantnih podataka i mimo propisanih rokova.

---

³ <https://eippcb.jrc.ec.europa.eu/reference>

Zaključak 6:

Djelimično se sprovodi relevantna pravna tekovina EU u oblasti voda (Okvirna direktiva o vodama, Direktiva o tretmanu komunalnih otpadnih voda i Direktiva o nitratima)

Preporuka 6:

Potpuna transpozicija navedenih direktiva je postignuta donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vodama, Pravilnika o načinu i rokovima za sprovođenje mjera obezbjeđivanja očuvanja, zaštite i poboljšanja kvaliteta vode za kupanje i Planovima upravljanja za Dunavski i Jadranski sliv. Neophodan je kontinuirani monitoring i određeni period za prikupljanje podataka o stanju podzemnih voda radi utvrđivanja graničnih vrijednosti, kao i za početnu identifikaciju značajnih i stalnih uzlaznih trendova. Imajući u vidu da dostizanje standarda kvaliteta životne sredine odnosno postizanje dobrog statusa voda zavisi od sprovođenja Okvirne direktive o vodama, Direktive o tretmanu komunalnih otpadnih voda, Direktive o industrijskim emisijama i drugih direktiva, puna implementacija očekuje se u rokovima datim u Pregovaračkoj poziciji Crne Gore sa EU. Sprovođenje je u ranoj fazi. Glavni problem je što se hemijski status vodnih tijela podzemnih voda i procjena trenda ne mogu ocijeniti usljed nedostatka podataka o monitoringu podzemnih voda u dovoljno dugim vremenskim periodima. Standardi kvaliteta podzemnih voda i granične vrijednosti se ne mogu utvrditi na osnovu prirodnog fona te je potrebno predložiti drugačiju metodologiju za postavljanje standarda (tj. na osnovu rezultata za istu vrstu akvifera).

Potrebno je prikupljanje i sistematizacija svih dostupnih podataka o kvalitetu podzemnih voda, hidrogeološki podaci i sl., koji se nalaze rasuti u različitim institucijama, a koji su neophodni za utvrđivanje liste značajnih zagađujućih supstanci i indikatora zagađenja podzemnih voda u CG. Institucionalni sistem zahtijeva jačanje kako u smislu broja osoblja i kompetencija, tako i u smislu budžetskih izdvajanja za njihove aktivnosti, naročito za redovan monitoring u skladu sa zahtjevima Okvirne direktive o vodama. U laboratorijama je takođe potrebno izgraditi kapacitet s obzirom na predstojeće nove odgovornosti u

okviru pravnih akata kojima će se izvršiti prenošenje EU direktiva u domaće zakonodavstvo.

Obim monitoringa se mijenja iz godine u godinu shodno budžetskim izdvajanjima. Budući da Vlada usvaja program monitoringa na godišnjem nivou, predviđa se usklađivanje programa na osnovu rezultata iz prethodnih godina ali, zbog ograničenih budžetskih sredstava i kapaciteta AZŽS, operativni monitoring površinskih voda nije uspostavljen za sva vodna tijela. Neophodno je izvršiti dalja istraživanja za dobijanje tačnih podataka o vrsti i broju izvora zagađenja uzrokovanih prioritetnim supstancama u Crnoj Gori kao i detaljnu analizu vrsta prioritetnih supstanci koje se emituju u odnosu na rokove date u Direktivi kako bi se moglo utvrditi za koje supstance će biti potrebni prelazni periodi. Primarna odgovornost za upravljanje vodama je dodijeljena Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) i Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MEPPU), javna vodoprivredna preduzeća, lokalne samouprave i javna komunalna preduzeća odgovorni su za sprovođenje zahtjeva.

Prema Strategiji upravljanja vodama ovakva podjela odgovornosti, uz nedovoljnu međusektorsku koordinaciju i saradnju, ne obezbjeđuje efikasno upravljanje vodama. Neophodno je jačati nedovoljne institucionalne kapacitete za planiranje, sprovođenje i upravljanje, otklanjati podjelu nadležnosti između velikog broja institucija, jačati međusektorsku saradnju i koordinaciju, obezbijediti neophodna velika investiciona ulaganja i smanjiti dug implementacioni period.

Glavni instrument za sprovođenje EU direktiva iz oblasti voda jeste Plan upravljanja riječnim slivom, čija je priprema u nadležnosti MPŠV. U okviru monitoringa životne sredine radi se monitoring voda na osnovu kojeg bi bilo potrebno uspostaviti listu ključnih zagađujućih supstanci i indikatora zagađenja površinskih i podzemnih voda sa graničnim vrijednostima.

Imajući u vidu da je cilj Direktive o standardima kvaliteta životne sredine (EQSD) postizanje dobrog hemijskog statusa površinskih voda, glavna mjera sprovođenja u tom smislu je kontrola emisija. Potpuno sprovođenje Direktive se očekuje kada se postignu ciljevi zaštite životne sredine zadati Okvirnom direktivom o vodama. Bez tačnih podataka o trenutnoj situaciji u pogledu prisustva prioritetnih supstanci

u površinskim vodama i potpunog monitoringa svih vodnih tijela, nije moguće predvidjeti da li će biti potrebne bilo kakve dodatne mjere, kao i koja vrsta dodatnih mjera će biti potrebna.

Neophodno je pripremiti i sprovesti Plan implementacije za Okvirnu direktivu o vodama. Direktiva o komunalnim otpadnim vodama je finansijski najzahtjevnija te je potrebno planirati i obezbjeđivanje drugih izvora finansiranja, osim iz budžeta. Od njene implementacije zavisi i implementacija Okvirne direktive o vodama i Direktive o standardima kvaliteta površinskih voda koje podrazumevaju postizanje dobrog statusa voda.

Prelazno razdoblje u pregovorima za ovu oblast je najkasnije 31. decembar 2024. godine.

Zaključak 7:

Nije modernizovana infrastruktura za praćenje voda i postignut dobar status svih vodnih tijela

Preporuka 7:

Neophodno je sprovođenje Strategije upravljanja vodama, praćenje kvaliteta vode za piće i vode za kupanje, implementacija Planova upravljanja riječnim slivovima. Potrebno je uspostaviti i opremiti regionalne monitoring centre u skladu sa vodnim područjima. Izvršiti prijem i osposobljavanje izvršioca za operativno sprovođenje monitoringa stanja površinskih i podzemnih voda u svim djelovima Crne Gore. Potrebno je donijeti niz podzakonskih akata sa propisivanjem graničnih vrijednosti emisija zagađujućih materija u vode, instrumenta za postizanje dobrog hemijskog statusa površinskih voda i upravljanja prioritetnim i hazardnim supstancama u vodama. Planirati osnovne mjere za postizanje dobrog hemijskog statusa površinskih voda kontrolom tačkastih i difuznih izvora zagađenja. Potrebno je i definisati rokove za sprovođenje. Neophodno je postići dobar status voda u svim vodenim ekosistemima i odgovarajući kvalitet površinskih i podzemnih voda za potrebe održivog, izbalansiranog i pravičnog korišćenja voda. Potrebno je riješiti pitanje morskog otpada i regulisati ispuštanje balastnih voda sa brodova u more. Omogućiti dobro upra-

vljanje muljem otpadnih voda, kišno prelivanje i površinsko oticanje gradskih voda, obezbijediti dobro upravljanje radi postizanja kvaliteta vode za kupanje i dobar kvalitet vode za piće. Potrebno je raditi na pripremi odgovarajuće strategije kojima bi se definisale aktivnosti za postizanje kvaliteta površinskih i podzemnih voda na nivou onih u EU i unaprijediti planiranje uvođenjem recikliranja i bezbjednim ponovnim korišćenjem vode, kao i aktivnostima kojima se olakšava šire ponovno korišćenje vode i odgovara na nestašicu vode i suše, uz obezbjeđenje visokog nivoa javnog zdravlja i kvaliteta životne sredine, u skladu sa Uredbom EU o minimalnim zahtjevima za ponovno korišćenje vode. Potrebno je raditi na otklanjanju uzroka nastajanja poplava na teritoriji Crne Gore na svim vodoplavnim terenima, posebno u proljećnim i jesenjim mjesecima. U slučaju nastanka poplava većih razmjera potrebno je preduzeti sve odgovarajuće mjere koje se odnose na spašavanje ugroženih i nastradalih ljudi i materijalnih dobara i angažovati sve raspoložive snage i sredstva za zaštitu i spašavanje shodno Zakonu o zaštiti i spašavanju. Kroz planska dokumenta planirati traženje pomoći od susjednih opština, šire zajednice, susjednih zemalja, kao i međunarodne zajednice, u saniranju posljedica prouzrokovanih poplavama. Potrebno je preduzeti preventivne mjere koje će se sprovoditi kroz prostorne i urbanističke planove opština, kao i posebne planove, programe i projektnu dokumentaciju za sprečavanje štetnog dejstva voda, primjenjivati odgovarajuće zakone i propise iz oblasti zaštite i spašavanja od poplava, kao i osnovne propise svih subjekata koji imaju obaveze i nadležnosti shodno Planu zaštite i spašavanja od poplava. Za sprovođenje mjera predviđenih Nacionalnim planom zaštite i spašavanja od poplava treba obezbijediti finansijska sredstva nadležnom organu za sprovođenje mjera za sprečavanje poplava. Takođe, potrebno je obezbijediti izgradnju i rekonstrukciju zaštitnih nasipa, obezbijediti potrebna istraživanja, studije i projekte radi preduzimanja mjera i radova za povećanje stepena sigurnosti zaštite od štetnog dejstva voda, redovno inovirati tehničku dokumentaciju vodotoka i analizati stanje zaštitnih objekata. Potrebno je unapređenje naučne osnove za prostorno i urbano planiranje i opšte planiranje za smanjenje posljedica poplava i ublažavanje štetnog dejstva voda, pripremanje i osposobljavanje adekvatnog informacionog sistema koji mora kvalitetno da

obradi informacije o opasnostima i informacije o potrebnim snagama i načinu njihove koordinacije i rada u procesu zaštite i spašavanja, kao i obavještanje ugroženog stanovništva o pojavi poplave. Potrebno je u domenu prihvatljivog rizika obezbijediti naselja, privredne objekte, zemljišta i druga dobra od štetnog djelovanja voda. Investicione mjere zaštite od voda predstavljaju optimalni odnos aktivnih (akumulacije) i pasivnih mjera (nasipi). Neinvesticione mjere igraju značajnu ulogu u zaštiti od voda i moraju biti u skladu sa opšte društvenim potrebama prema datoj teritoriji. Dugoročni zadatak je saniranje svih erozionih i bujičnih žarišta i konzervacija i rekultivacija slivova (kompleks gazdovanja vodom i zemljištem).

Zaključak 8:

Nije uspostavljena kompletna i modernizovana postojeća neophodna infrastruktura za prečišćavanje otpadnih voda

Preporuka 8:

Aktivnost je vezana za implementaciju Direktive Savjeta 91/271/EEZ od 21. maja 1991. o tretmanu komunalnih otpadnih voda, izmijenjena i dopunjena Direktivom Komisije 98/15/EZ, Uredbom 1882/2003 i Uredbom 1137/2008, Implementacionom Odlukom Komisije koja se odnosi na format za izvještanje o nacionalnim programima za sprovođenje Direktive Savjeta 91/271/EEZ (saopšteno pod brojem dokumenta C (2014)4208, (2014/431/EU)). Izgradnja nove kanalizacione mreže, rekonstrukcija postojeće, kao i izgradnja postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda, zahtijeva dug vremenski period i velike investicije.

Zaključak 9:

Nije integrisana zaštita zemljišta u druge oblasti politike

Preporuka 9:

Neophodno je raditi na podizanju svijesti o vrijednostima zemljišta kao resursa koje obezbjeđuje ključne usluge u ekosistemu, promovisati održivo upravljanje zemljišnim resursima i unapređenje poli-

tike zaštite zemljišta, kao i održive produktivnosti, podsticati tehničku saradnju, primjenu politika, obrazovanja i podizanje svijesti u oblasti zaštite zemljišta, promovisati ciljna istraživanja i razvoj fokusiran na identifikovanim nedostacima i prioritetima u oblasti zemljišta, poboljšati kvalitet i dostupnost podataka i informacija o zemljištu: prikupljanje, analize, validacija, izvještavanje, monitoring, integracija sa drugim disciplinama; harmonizovati uputstava i metode, mjerenja i indikatore za zaštitu zemljišta i njegovog održivog upravljanja.

Preko regionalnih skupova, sprovođenjem zajedničkih projekata povezivati institucije i promovisati zajedničke ciljeve, čime se jača regionalno partnerstvo. Priključenje i sprovođenje međunarodnim inicijativama sa ciljem povećanja rezervi organskog ugljenika u zemljištu i smanjenja koncentracije SO₂ u atmosferi. Potrebno je unaprijediti program monitoringa POP i PAH u segmentima životne sredine (zemlja, voda, vazduh) i identifikovati lokalitete zagađene sa PCB. Sprovesti ocjenu uticaja različitih sektora (saobraćaja, industrije, poljoprivrede) na kvalitet zemljišta i donijeti mjere za bolje integrisanje očuvanja i zaštite zemljišta u ovim sektorima, identifikovati i utvrditi oblasti koje su izložene riziku od erozije zemljišta, smanjenja organskih materija, salinizacije, acidifikacije, zagađenja hemikalijama, zbijanja zemljišta ili nastajanja klizišta. Neophodno je promovisati korišćenje zelenih tehnologija i inovacija u upravljanju zemljištem, postizanje usaglašenosti sa Evropskim zelenim dogovorom i inovacijama u svrhe zelene tranzicije hemijske industrije i proizvodnje i korišćenja sigurnih i održivih hemikalija; izbaciti iz upotrebe najopasnije hemikalije naročito one koje su u sastavu robe široke potrošnje. U cilju postizanja dobrog kvaliteta zemljišta potrebno je razmjenjivati znanja i identifikovali primjere najbolje prakse u zaštiti zemljišta od zagađenja i degradacije, primjenjivati integrisani pristup kako bi se osigurala usklađenost sa uticajem na zagađenost vazduha i vode i jačati relevantne inspeksijske organe. Potrebno je povezati i uključiti sve relevantne institucije. Raditi na jačanju postojećih kapaciteta, implementaciji donijetih zakonodavnih obaveza, prikupljanju pouzdanih podataka zasnovanih na mjerenjima uz jaku međusektorsku saradnju.

Zaključak 10:

Djelimično se sprovodi obaveza pripreme i potpisivanja regionalnih sporazuma o prekograničnom zagađivanju vazduha i vode

Preporuka 10:

Postoje potpisani sporazumi bilateralne saradnje u oblasti životne sredine između Crne Gore i Hrvatske (2014), Sporazum u oblasti upravljanja vodnim resursima između Crne Gore i Albanije (2018), Sporazum o saradnji u oblasti životne sredine između Ministarstva održivog razvoja i turizma Crne Gore i Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Sjeverne Makedonije (2019). Neophodno je raditi na inoviranju i pripremi novih sporazuma shodno ažuriranom stanju u ovoj oblasti i uspostaviti bilateralnu saradnju u oblasti upravljanja vodama sa svim državama u okruženju.

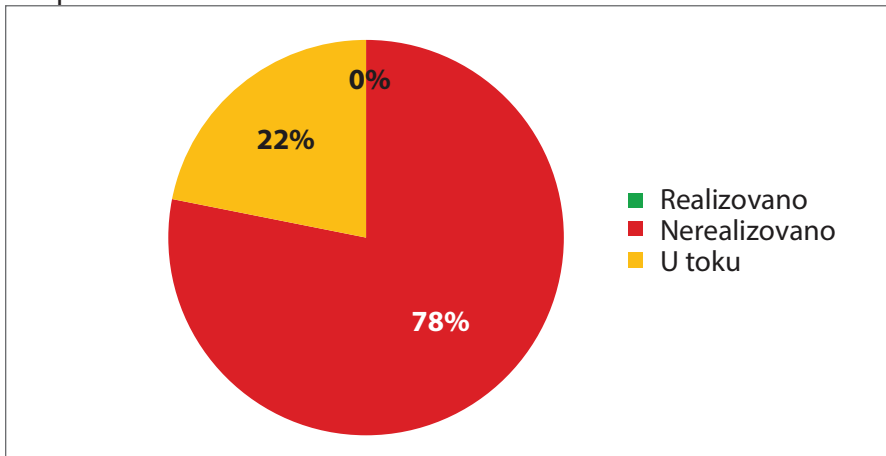
ODRŽIVA POLJOPRIVREDA I PROIZVODNJA HRANE

Realizovano: 0

Nerealizovano: 5

U toku: 2

Ukupno: 7

Grafik 6: Status obaveza iz stuba Održiva poljoprivreda i proizvodnja hrane

Zaključak 1:

Nije u potpunosti usklađen poljoprivredno-prehrambeni sektor i sektor primarne proizvodnje sa standardima EU za bezbjednost hrane, zdravlje biljaka i životinja i dobrobit i zaštitu životne sredine i pozabaviti se upravljanjem otpadnim vodama, stajskim đubrivom i otpadom

Preporuka 1:

Jačati administrativne kapacitete i sprovesti kontinuirane adekvatne obuke radi podizanja nivoa znanja u svim relevantnim organima kako bi se radilo na prioritetima definisanim u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć ruralnom razvoju (IPARD) i kreiranju mjera usklađenih sa politikom poljoprivrede i ruralnog razvoja. Podržati veću

proizvodnju obnovljive energije i ulaganja u relevantne tehnologije tako što će se promovisati relevantne mjere iz instrumenta IPARD i programe podrške slične IPARD-u u ekonomijama gdje su takvi mehanizmi na raspolaganju i unaprjeđivati IPARD mjere u svim ekonomijama. Unaprjeđivati administrativni sistem u Agenciji za plaćanje i raditi na izgradnji kapaciteta Agencije, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i krajnjih korisnika kako bi se povećala apsorpcija sredstava i usklađenost sa mjerama EU. Neophodni su dodatni naponi kako bi se politika u oblasti poljoprivrede u potpunosti reformisala. Potrebno je uraditi ocjenu postojećeg stanja na osnovu kvalitetnih podataka i dokaza, naročito u vezi sa pitanjima koja predstavljaju odnose između poljoprivrede i životne sredine. Smanjiti korišćenje pesticida i gnojiva, radi smanjenja nivoa emisija gasova staklene bašte iz poljoprivrednih djelatnosti.

Promovisati prehrambene sisteme na nivou regiona i ekonomija, a koji se odnose na cijeli lanac ishrane, unapređenje sljedljivosti proizvoda i označavanje; jačati sisteme kontrole hrane zaštitom javnog zdravlja, izbjegavanjem kontaminacije hrane, olakšavanjem trgovine među selektivnim vrijednosnim lancima i izgradnjom povjerenja u prehrambeni sistem među potrošačima. Potrebno je poštovati standarde EU u oblasti kvaliteta i bezbjednosti hrane za proizvode životinjskog i biljnog porijekla.

Dalja harmonizacija relevantnog zakonodavstva u svim ekonomijama sa propisima i sistemima kvaliteta EU, uključujući i oznaku porijekla, regionalne trgovinske sporazume između Zapadnog Balkana i EU, regionalno brendiranje vina, životinjskih i biljnih proizvoda. Potrebno je izraditi strateške planove za razvoj sistema znanja i inovacija u poljoprivredi na nivou ekonomija o inovativnim i ekološki prihvatljivim tehnologijama, bezbjednosti i kvalitetu hrane i digitalizaciji i raditi na modernizaciji gazdinstava i prerade, diverzifikacijom ruralnih djelatnosti i prilikama za preduzetništvo, održavanjem i valorizacijom prirodnog, kulturnog i tradicionalnog nasljeđa ruralnih područja. Usaglasiti Lokalne razvojne strategije u okviru paketa LIDER koje podržavaju inkluzivnu, ekološki i klimatski prihvatljivu ekonomsku diverzifikaciju i uspostaviti upravljanje otpadom u ruralnim oblastima.

Neophodno je izraditi planove upravljanja i trajnog zbrinjavanja

posebnih vrsta otpada poput veterinarskog otpada i kanalizacionog mulja Neophodna je saradnja MEPPU i MPŠV/Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fotosanitarne poslove. Pokrenuti inicijativu za izmjene i dopune Pravilnika o uslovima koje treba da ispunjava kanalizacioni mulj. Nastaviti sprovođenje IPARD II Programa kojim je omogućena podrška investicijama u poljoprivredno-prehrambeni sektor i sektor primarne proizvodnje u cilju usklađivanja sa standardima EU za bezbjednost hrane, zdravlje biljaka i životinja i dobrobit i zaštitu životne sredine. Nastaviti podršku ovoj vrsti investicija i kroz IPARD III program za programski period 2021-2027.

Postepeno uvođenje uslova dobrog poljoprivrednog i ekološkog stanja (GAEC) u ostvarivanju prava na plaćanja u poljoprivredi. Neophodno je povećanje kapaciteta za upravljanje difuznim zagađivanjem poljoprivrednog zemljišta u Crnoj Gori u cilju zaštite životne sredine i uvođenja održive poljoprivredne proizvodnje.

Zaključak 2:

Nedovoljno sanitarne kontrole duž čitavog lanca ishrane i nije poboljšana sljedljivost i obilježavanje prehrambenih proizvoda

Preporuka 2:

Pravilnik o deklarisanju, označavanju, reklamiranju i prezentaciji hrane biljnog porijekla nakon primarne proizvodnje, kombinovane i ostale hrane ("Sl.list CG", br. 16/11) propisuje bliži sadržaj, vrsta podataka, način njihovog iskazivanja u deklaraciji, način označavanja hrane, kao i bliži zahtjevi reklamiranja i prezentacije hrane biljnog porijekla nakon primarne proizvodnje, kombinovane i ostale hrane koja se stavlja u promet. Pravilnikom je transponovana Uredbom 1169/2011/EU o informisanju potrošača o hrani, kao i Uredba Komisije (EU) 2018/775 o utvrđivanju pravila za primjenu člana 26. stav 3. Uredbe (EU) br. 1169/2011 Evropskog parlamenta i Vijeća o informisanju potrošača o hrani u pogledu pravila o navođenju zemlje porijekla ili mjesta porijekla glavnog sastojka hrane. Odredbe Pravilnika se primjenjuju na subjekte u poslovanju hranom u svim fazama u lancu hrane, ako njihove djelatnosti uključuju pružanje informacija o hrani potrošačima.

Pravilnik se primjenjuje na svu hranu namijenjenu krajnjem potrošaču, uključujući hranu namijenjenu snabdijevanju objekata javne ishrane. Potrebne su kontinuirane izmjene i dopune podzakonskog akta u cilju kontinuiranog usaglašavanja sa zakonodavstvom EU.

Zaključak 3:

Nema promocije ekološki prihvatljive poljoprivredne proizvodnje i organske i smanjenje sintetičkih hemijskih proizvoda koji se koriste u proizvodnji hrane

Preporuka 3:

Potrebno je intenzivnije podsticati promociju organske poljoprivredne proizvodnje putem individualnog i grupnog rada s poljoprivrednicima (predavanja, tribine, radionice) i davati preporuke za smanjenje pesticida radi adekvatne zaštite bilja, a samim tim i zemljišta. Savjetodavna služba može dati značajan doprinos promociji i implementaciji zakonodavnog okvira koji se odnosi na organsku proizvodnju i podržati izradu podzakonskih akata. Poseban značaj u proizvodnji hrane treba dati agrobiodiverzitetu, odnosno gajenju autohtonih sorti biljaka i rasa životinja koje se tradicionalno koriste u ishrani i koje predstavljaju osnov za organsku i tradicionalnu poljoprivredu. Naročito su bitni u kontekstu klimatskih promjena, jer će autohtoni genotipovi biti bolje adaptirani na očekivane promjene klime. Obezbijediti zaštitu i prevenciju gubitka agro-biodiverziteta – genetskih resursa u biljnoj i životinjskoj proizvodnji i raditi na ozelenjavanju poljoprivrede i ruralne ekonomije radi očuvanja prirodnih resursa, veće efikasnosti u upotrebi resursa, manje negativnih uticaja na uzgoj, veću otpornost na klimatske promjene u zajednicama, kao i doprinos ublažavanju posljedica klimatskih promjena. Promocijom i realizacijom organske poljoprivrede obezbijediti zelenu transformaciju čime će se osnažiti resursi i produktivnost radne snage, intenzivirati aktivnosti na eliminisanju siromaštva, povećati prilike za stvaranje prihoda i poboljšati dobrobit ljudi u ruralnim oblastima. Neophodno je razviti i sprovoditi odgovarajuće poljoprivredne politike kako bi se osigurala održivost ekonomije i životne sredine. Raditi na usaglašavanju propisa u oblasti poljoprivrede i ruralnog raz-

voja u skladu sa okvirom Zajedničke poljoprivredne politike (CAP) za period 2023-2027. godine u skladu sa mjerama Zelene agende. Omogućiti primjenu okvirnih principa Strategije od polja do stola vezanim za obezbjeđivanje održive proizvodnje hrane uz jačanje prakse organskog uzgoja i metoda sa odgovarajućim upravljanjem zemljišta i njegove zaštite. Neophodno je podsticati lokalnu organsku proizvodnju i promovisati ekološki prihvatljivi i organski uzgoj i smanjenje upotrebe sintetičkih hemijskih proizvoda u proizvodnji hrane; uspostaviti stroge kontrole i sljedljivost organskog uzgoja i proizvoda kao i saradnju sa naučnim, obrazovnim, poslovnim i poljoprivrednim subjektima kako bi se olakšala tranzicija na inovativne i ekološki prihvatljive tehnologije i metode uzgoja. Upoznati proizvođače sa marketingom/brendiranjem organskog proizvoda, izborom odgovarajućeg pakovanja i označavanja.

Zaključak 4:

Neadekvatna saradnja sa naučnim, obrazovnim i poslovnim tijelima i poljoprivrednim gazdinstvima kako bi olakšao prelazak na inovativne i ekološki prihvatljive tehnologije i metode poljoprivredne proizvodnje

Preporuka 4:

Potrebno je uskladiti propise koji se odnose na transponovanje odredaba Aneksa 2 član 3 stav 1 Direktive Savjeta 91/676/EEZ od 12. decembra 1991. godine vezano za zaštitu voda od zagađenja izazvanih nitratima iz poljoprivrednih izvora. Direktorat za ruralni razvoj može ostvarivati uspješnu saradnju s naučnim organizacijama, udruženjima poljoprivrednika kao i poljoprivrednim zadrugama kroz programiranje i finansiranje naučno - tehnoloških, primijenjenih i inovativnih projekata iz oblasti poljoprivrede. Potrebno je planirati uvođenje inovativne tehnologije pogodne za životnu sredinu.

Direktorat za poljoprivrednu politiku MPŠV u saradnji sa FAO treba da izradi priručnike za pojedine vrste i njihov uzgoj.

Zaključak 5:

Ne sprovode se akcije za smanjivanje otpada u ruralnim i priobalnim oblastima

Preporuka 5:

IFAD - Projekat stvaranja klastera i transformacije ruralnih područja (RCTP) je prvi projekat Međunarodnog fonda za razvoj poljoprivrede (IFAD) u Crnoj Gori i dizajniran je sa ciljem da bude sproveden u roku od 72 mjeseca počevši od jula 2017. Projekat se sprovodi na teritoriji 7 crnogorskih opština: Nikšić, Šavnik, Žabljak, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane i Petnjica i u 4 oblasti proizvodnje, i to u sektoru stočarstva: meso i mlijeko i mliječni proizvodi (ovčarstvo, kozarstvo i govedarstvo) i u biljnoj proizvodnji: maline i drugo bobičasto voće i sjemenski krompir. Kroz Projekat podrška se dodjeljuje za kreiranje klastera lanaca vrijednosti u cilju održive i otporne ruralne transformacije kao i razvoju ruralne infrastrukture klastera, kroz asfaltiranje seoskih puteva i rješavanje pitanja vodosnabdijevanja. Samim tim, neophodno je uključiti i pitanje rješavanja otpada u ruralnim i priobalnim oblastima.

Zaključak 6:

Nijesu pojačani naponi za održivi razvoj ruralnih područja primjenom programa LEADER

Preporuka 6:

Nastaviti sa podrškom kroz sprovođenje mjera Agrobudžeta. Kroz sprovođenje IPARD III programa crnogorskim poljoprivrednicima biće dostupno ukupno 81.975.947 eura bespovratnih sredstava, od čega EU sredstva čine 63.000.000 eura (62% više u odnosu na prethodni IPARD II program), a nacionalno kofinansiranje iznosi 18.975.947 eura. Uz doprinos korisnika, sprovođenjem IPARD III programa biće investirano oko 128 miliona eura u crnogorsku poljoprivredu.

Cilj odobrenih mjera je poboljšanje konkurentnosti, povećanje dodatne vrijednosti proizvoda, otvaranje novih radnih mjesta, poboljšanje uslova života u ruralnim područjima, kao i povezivanje sa turizmom, poboljšanje ruralne infrastrukture, podrška kroz agro-ekološke i klimatske mjere i mjere organske proizvodnje, kao i mjere zasnivanja i

zaštite šuma, a sadrži sljedeće mjere podrške:

- MJERA 1** - Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava;
- MJERA 3** - Investicije u fizički kapital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i proizvoda ribarstva;
- MJERA 4** - Agro-ekološke-klimatske mjere i mjere organske proizvodnje;
- MJERA 5** - Realizacija lokalnih razvojnih strategija - LEADER pristup;
- MJERA 6** - Investicije u ruralnu javnu infrastrukturu;
- MJERA 7** - Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja;
- MJERA 9** - Tehnička pomoć;
- MJERA 11** - Zasnivanje i zaštita šuma.

Priprema i usvajanje Nacionalne strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja treba da obuhvati i investicione mjere, mjere očuvanja biodiverziteta - životinjskih genetičkih resursa i mjere unapređenja kvaliteta života u ruralnim područjima. Iz tog razloga je neophodno intenzivirati rad na pripremi i usvajanju Nacionalne strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja, obuhvati investicione mjere, mjere očuvanja biodiverziteta - životinjskih genetičkih resursa i mjere unapređenja kvaliteta života u ruralnim područjima. Strategija treba da bude bazirana na zaustavljanju trenda napuštanja sela i postizanje održivog razvoja ruralnih područja.

Priprema IPARD III programa je u toku. Proces pripreme se odvija kroz konsultacije sa DG AGRI. Mjere podrške koje će biti dio IPARD III programa moraju biti u skladu sa Zelenom agendom za Zapadni Balkan. Kroz mjeru Ruralna javna infrastruktura biće omogućena podrška investicijama u unapređenje putne infrastrukture, elektro mreže, vodosnabdijevanja, upravljanje otpadom i sl.

Potrebno je sprovesti obuke savjetnika za poljoprivredu u lokalnim samoupravama, u smislu njihove veće sposobnosti da pružaju savjete poljoprivrednicima i upućuju ih na specijalističku pomoć po potrebi. Na taj način bi se povećala efikasnost savjetodavnih servisa i usluga Crne Gore u ovoj oblasti. Potrebno je da Savjetodavna služba kroz direktnu komunikaciju sa krajnjim korisnicima integriše zahtjeve krajnjih korisnika u Agrobudžet.

Zaključak 7:

Nema podrške ulaganjima u proizvodnju i tehnologiju obnovljivih izvora energije kao i smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte i prilagođavanje mjerama za sprečavanje klimatskih promjena u poljoprivredi

Preporuka 7:

Potrebno je usvajanje Nacionalnog plana niskokarbonskog razvoja Crne Gore sa Akcionim planom. MPŠV preko Agencije za plaćanja registrovanim poljoprivrednim proizvođačima daje podsticaje za nabavku opreme za navodnjavanje, protivgradnu mrežu, regresira osiguranje u poljoprivredi, nabavku plovila za ribare i dr. Na taj način se uz konstantnu podršku i komunikaciju doprinosi unapređenju implementacije obaveza iz Zelene Agende.

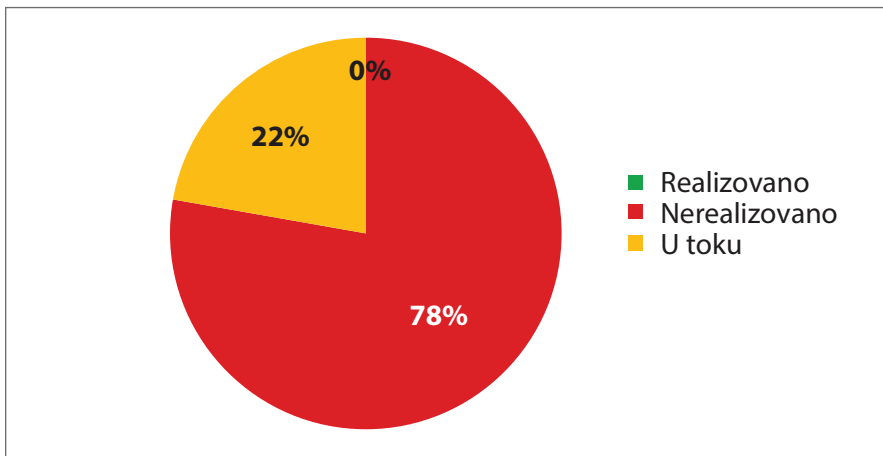
BIODIVERZITET

Realizovano: 0

Nerealizovano: 7

U toku: 2

Ukupno: 9

Grafik 7: Status obaveza iz stuba Biodiverzitet

Zaključak 1:

Nije pripremljen i ne sprovodi se Strateški plan za biodiverzitet zapadnog Balkana do 2030.

Preporuka 1:

Pripremiti novu Strategiju biodiverziteta s Akcionim planom, usklađenu sa EU Strategijom biodiverziteta, Globalnim i regionalnim strateškim planom. U novom Zakonu o zaštiti prirode uvesti obaveznu izradu Programa zaštite prirode na period od 10 godina kako bi se UNCBD ciljevi u potpunosti prenijeli i uskladili sa ciljevima drugih multilateralnih sporazuma koje je Crna Gora ratifikovala. Potrebno je obezbijediti sredstva iz fondova GEF-a i EU za reviziju nacionalnog dokumenta i implementaciju putem pojedinačnih projekata. Takođe, neophodno je uskladiti rokove realizacije sa rokovima iz relevantne

zakonske regulative ili već usvojenih strateških dokumenata koja tretiraju date povezane oblasti. Obezbijediti mehanizme za primjenu Zakona o zaštiti prirode u dijelu koji se odnosi na davanje saglasnosti na sektorske planove u kontekstu zaštite prirode. Sektorske politike i strategije treba ažurirati kako bi integrisale politiku EU o Zelenoj infrastrukturi i ciljeve i prakse vezane za zaštitu elemenata Zelene infrastrukture. Promovisati usklađivanje politika ekonomija i regiona sa Strategijom EU o biodiverzitetu, Zelenim dogovorom EU i Globalnim okvirom za biodiverzitet Konvencije o biološkom diverzitetu nakon 2020. godine. Radna grupa za biodiverzitet (BDTF) Jugoistočne Evrope (JIE) pružiće podršku u regionalnoj koordinaciji obaveza ekonomija i predložiti regionalne i prekogranične inicijative između ekonomija Zapadnog Balkana i država članica EU.

Izmijeniti i uskladiti Zakon o zaštiti prirode i Zakon o šumama, intenzivirati aktivnosti na uspostavljanju mreže Natura 2000 i uključivati zainteresovane strane i civilni sektor u aktivnosti na uspostavljanju mreže Natura 2000, jačati saradnju sa drugim sektorima (poljoprivreda, šumarstvo, lovstvo, saobraćaj, energetika) naročito u aspektu planiranja budućih razvojnih projekata koji moraju biti usaglašeni sa potrebama zaštite potencijalnih Natura 2000 područja; omogućiti dalju transpoziciju Direktiva o staništima, Direktiva o divljim pticama, Direktiva o zoološkim vrtovima, Uredbe o nožnim zamkama, Direktive o uvozu kože foka i njenih derivata, Uredbe Evropskog parlamenta i Savjeta o prevenciji i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Uredbe o trgovini morskim sisarima iz podreda Pinnipedia, CITES Uredbe i FLEGT Direktive i Uredbe; uspostaviti sistem monitoringa staništa i vrsta, kao i sistem izvještavanja u skladu sa zahtjevima Direktiva o staništima i pticama; zaustaviti dalju devastaciju šuma uspostavljanjem šumskih rezervata koji će očuvati netaknuta staništa prije uspostavljanja mreže Natura 2000 i ulaska u Evropsku uniju; raditi na obnovi devastiranih šumskih ekosistema; usvojiti Strategiju upravljanja invazivnim vrstama, zaustaviti poribljavanje vodnih tijela; izraditi listu stranih i invazivnih vrsta. Centar za informisanje o biodiverzitetu Zapadnog Balkana nadopuniće relevantne informacione sisteme o biodiverzitetu (npr. Informacioni sistem o biodiverzitetu za Evropu (BISE)), i pružati detaljne smjernice za prikupljanje standard-

izovanih podataka za svako od pet taksonomskih grupa vrsta (ptice, sisari, vodozemci, gmizavci i vaskularne biljke – Direktiva EU o staništima, Aneks 2 i Aneks 4), u skladu sa standardima za podatke o biodiverzitetu – Darwin Core i šema ABCD i regionalne smjernice Zapadnog Balkana.

Potrebno je integrisati politike EU o prirodi i Globalnog okvira za biodiverzitet nakon 2020. godine Konvencije o biološkom diverzitetu u regionalne strategije i zakonodavstvo ekonomija Zapadnog Balkana. Aktivnosti propisane strateškim dokumentima treba da transponuju sprovođenje pravne tekovine EU o biodiverzitetu u svrhe zaštite prirode (Direktiva o pticama (2009/147/EK) i Direktiva o staništima (92/43/EEZ)), Strategiju EU o biodiverzitetu za period do 2030, Strategiju EU o šumama do 2030, uključujući horizontalno zakonodavstvo – naročito Direktivu INSPIRE (2007/2/EK) i podstiču doprinos drugim ključnim tematskim inicijativama kao što su Bonski izazov i ECCA30, obavezujući ciljevi EU za obnovu ekosistema, Smjernice o pošumljavanju koje ne ugrožava biodiverzitet i pošumljavanje u EU i Bonski izazov. Ciljevi i indikatori Strateškog plana Zapadnog Balkana o biodiverzitetu treba da budu usaglašeni sa Strategijom Evropske unije o biodiverzitetu do 2030, Zelenim dogovorom Evropske unije i Globalnim okvirom za biodiverzitet nakon 2020. godine, Konvencije o biološkom diverzitetu uključujući indikatore koji se koriste za izvještavanje po ovoj Konvenciji. Definirati i otkloniti probleme u upravljanju u JP Nacionalni parkovi Crne Gore i upravljača zaštićenim područjima na lokalnom nivou. Donijeti i sprovesti planove upravljanja za sva zaštićena područja, obezbijediti finansijska sredstva za funkcionisanje zaštićenih područja. Jačati kapacitete Javnog preduzeća za upravljanje Morskim dobrom sa ciljem upravljanja morskim zaštićenim područjima. Neophodno je realizovati procjene turističke nosivosti zaštićenih područja, kao i sredstva za sistematizovana istraživanja invazivnih vrsta. Donijeti planove za očuvanje močvarnih staništa uzimajući u obzir prijetnje kojima su izložena (Skadarsko jezero, Tivatska solila i Ulcinjska solana). Radi kvalitetnog upravljanja zaštićenim područjima potrebno je pripremiti bazne studije biodiverziteta u cilju pripreme Prostornog plana Crne Gore, omogućiti ekološku povezanost i koordinisano upravljanje prekograničnim prirodnim područjima, raditi na uspostavljanju Ze-

lene infrastrukture i omogućiti povezanost između ekosistema i staništa i stvoriti uslove za povezivanje zelenih koridora sa područjima od značaja. Jačati kontrolu nelegalnih praksi na terenu, što direktno utiče na kvalitet povezanosti prirodnih staništa i populacija ugroženih vrsta (krivolov, nelegalna sječa šuma), kao i većim poštovanjem ekoloških standarda i postupaka izdavanja dozvola koje se tiču uticaja infrastrukturnih projekata na biodiverzitet i ekosisteme (hidroelektrane, putna infrastruktura, eksploatacija sirovina). Detaljno mapiranje staništa, prikupljanje i analiza podataka sa istraživanja na terenu i praćenje populacije glavnih vrsta treba sprovesti u okviru primjene zakonodavstva o zaštiti prirode i uspostavljanja mreže Natura 2000. Neophodna je koordinacija prekograničnih područja i regiona.

Zaključak 2:

Nije pripremljen Izvještaj o biodiverzitetu Zapadnog Balkana

Preporuka 2:

Pripremljeni izvještaji će postaviti osnovu za mjerenje napretka realizacije Strateškog plana o biološkoj raznovrsnosti Zapadnog Balkana do 2030. godine i pružiti informacije za regionalne planove i procjene ekonomija Zapadnog Balkana, kao što su izvještaji Evropske unije o zemljama, izvještaji BSAB-a, IPBES-a, Konvencije o biološkoj raznovrsnosti, itd.

U Izvještaju o biodiverzitetu na Zapadnom Balkanu definisati polazno stanje u odnosu na koje će se mjeriti napredak u realizaciji Strateškog plana o biodiverzitetu Zapadnog Balkana do 2030. godine i obezbijediti informacije neophodne za izradu regionalnih planova i procjena ekonomija Zapadnog Balkana, kao što su izvještaji EU o napretku, izvještaji Savjetodavnog odbora za biomonitoring (BSAB), Međuvladine naučno-političke platforme o biodiverzitetu i servisima ekosistema (IPBES), Konvencije o biološkom biodiverzitetu (CBD), itd. Izvještaj o ocjeni mogućnosti oporavka za Zapadni Balkan utvrdiće u kojoj mjeri je došlo do degradacije šumovitog pejzaža i lokacija i staništa koji su ključni za oporavak ekosistema u regionu, a koji će poslužiti kao osnova za regionalni Plan oporavka šumovitih pejzaža (FLR). Izvještaj o ve-

zama između klimatskih promjena i biodiverziteta i preporuke o tome kako se ove informacije mogu inkorporirati u politike, strategije i planove o politikama klimatskih promjena, uključujući komponentu Zelene agende za Zapadni Balkan o dekarbonizaciji, Nacionalno utvrđeni doprinos (NDC) i Nacionalni plan adaptacije (NAP), sa ključnim indikatorima vrsta za praćenje uticaja klimatskih promjena na vrste i staništa. Okvir za praćenje i evaluaciju biodiverziteta koristiti kao osnovu za razvoj Centra za informacije o biodiverzitetu Zapadnog Balkana. Indikatore uskladiti sa indikatorima Evropske agencije za zaštitu životne sredine (EEA), a ciljeve definisati Strategijom EU o biodiverzitetu do 2030. i Globalnim okvirom za biodiverzitet nakon 2020. Konvencije o biološkom diverzitetu. Izraditi regionalna strateška dokumenata i planove, kao i mehanizme za praćenje i izvještavanje, uključujući Strateški plan o biodiverzitetu Zapadnog Balkana do 2030; Plan obnove šumovitih pejzaža Zapadnog Balkana; lokalne planove zaštite i obnove prirode uključujući i planove za morska područja; izradu mape puta za uspostavljanje Centra za informisanje o biodiverzitetu Zapadnog Balkana. Do 2024. godine je potrebno pripremiti srednjoročni izvještaj o napretku na nivou ekonomija i regiona Zapadnog Balkana u cjelini i stepenu ambicioznosti obaveza vladinih i nevladinih subjekata u regionu u pogledu očuvanja prirode. Pripremiti Plan obnove pejzaža Zapadnog Balkana, koji uključuje finansijski plan, za promovisanje zajedničkih strategija za mobilizaciju resursa za Plan oporavka šumovitih pejzaža i identifikovanje mogućnosti za osnaženo i održivo upravljanje šumama i njihovu obnovu. Plan obnove pejzaža Zapadnog Balkana pomoći će da se identifikuju ključne oblasti za obnovu i vrste neophodnih intervencija i osigura interno i međunarodno finansiranje za obnovu ekosistema. Pratiti indikatore Globalnog okvira za biodiverzitet nakon 2020. i indikatore Zelene agende, a izvještaji redovno podnositi Regionalnoj radnoj grupi za životnu sredinu (RWG Env). Pripremiti Godišnje izvještaje prema Regionalnoj radnoj grupi za životnu sredinu, Srednjoročne izvještaje o napretku u sprovođenju stuba o biodiverzitetu iz Zelene agende za Zapadni Balkan do 2025. godine i Završni izvještaj o sprovođenju stuba o biodiverzitetu iz Zelene agende za Zapadni Balkan do 2030. godine.

Zaključak 3:

Priprema se planovi zaštite i obnavljanja prirode uključujući morska područja

Preporuka 3:

Ministarstvo je, 23. decembra 2022. godine, u skladu sa zakonskom procedurom donijelo Plan upravljanja za Park prirode "Platamuni" za period 2023-2027, dok su 06. aprila 2023. godine donijeta preostala dva plana upravljanja za parkove prirode "Katič" i "Stari Ulcinj". U toku je izrada Studija revizije za više zaštićenih područja na teritoriji Crne Gore.

U postupku donošenja planova za zaštićena područja i ekološke mreže potrebno je integrisati ciljeve, mjere i aktivnosti obnavljanja prirodnih ekosistema u skladu sa uslovima zaštite prirode, pripremiti Planove upravljanja populacijama krupnih karnivora. Potrebno je raditi na unapređenju monitoringa i očuvanja staništa migratornih vrsta ptica i drugih vrsta u skladu sa uslovima zaštite prirode i uspostaviti saradnju sa Upravom za šume i Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede radi integrisanja mjera u sektorske planove gazdovanja šumama. Obezbijediti mehanizme za primjenu Zakona o zaštiti prirode u dijelu koji se odnosi na davanje saglasnosti na sektorske planove u kontekstu zaštite prirode i uspostaviti saradnju sa resornim Ministarstvom u funkciji unapređenja zaštite prirode i očuvanja biodiverziteta šuma. Potrebno je uključiti predstavnike Uprave za šume/ Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede prilikom pripreme Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom.

Zaključak 4:

Nije razvijen i sproveden Plan obnove šumskog pejzaža

Preporuka 4:

Neophodno je donijeti nedostajuća planska dokumenta iz oblasti šumarstva koja će adekvatno definisati mjere zaštite biodiverziteta, kao i nastaviti postupke raskida koncesionih ugovora koji ne ispunjavaju definisane uslove. Uspostaviti saradnju Ministarstva ekologije, pros-

tornog planiranja i urbanizma i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u funkciji unapređenja zaštite prirode i očuvanja biodiverziteta šuma.

Zaključak 5:

Nije pripremljen Izvještaj o procjeni mogućnosti obnove

Preporuka 5:

Neophodne su konsultacije sa vladama zemalja Zapadnog Balkana, organizacijama civilnog društva i međunarodnim organizacijama radi usaglašavanja prioriteta, definisanja ciljeva i rokova i nosilaca pripreme Strateškog plana.

Zaključak 6:

Nije pripremljen plan obnove šumskog pejzaža (uključujući finansijski plan)

Preporuka 6:

Neophodne su konsultacije sa vladama zemalja Zapadnog Balkana, organizacijama civilnog društva i međunarodnim organizacijama radi usaglašavanja prioriteta, definisanja ciljeva i rokova i nosilaca pripreme Strateškog plana.

Zaključak 7:

Nijesu analizirane koristi od biodiverziteta u rješenjima zasnovanim na prirodi i mogućnosti za njihovu integraciju u razvoj klimatskih i drugih planova

Preporuka 7:

Neophodno je pripremiti smjernice za primjenu principa i primjera najbolje prakse za zaštitu prirode i očuvanje biodiverziteta za sve relevantne sektore uključujući i analizu koristi od biodiverziteta u cilju identifikacije specifičnih mjera očuvanja biodiverziteta u sektorske planove.

Zaključak 8:

Nije pripremljen izvještaj o klimatskim promjenama i vezama biodiverziteta

Preporuka 8:

Hitno je potrebna integracija u sve sektorske politike mjera zaštite biodiverziteta i podizanja svijesti o uzajamnom uticaju klimatskih promjena i biodiverziteta.

Zaključak 9:

Donekle se ojačavaju mehanizmi za regionalnu saradnju i strateško planiranje o očuvanju biodiverziteta i sprovođenje obaveza po Konvenciji o biološkoj raznovrsnosti

Preporuka 9:

Učešćem u radu Regionalne radne grupe za biodiverzitet za Jugoistočnu Evropu u saradnji sa IUCN ECARO daje se doprinos implementaciji ove obaveze. Potrebno je uspostaviti odgovarajuće mehanizme i organizaciju rada za strateško planiranje u okviru sistema zaštite životne sredine i zaštite prirode u Ministarstvu kao preduslov za regionalnu saradnju u ovoj oblasti, jačanje institucionalnih kapaciteta u Ministarstvu za funkcionalniju povezanost u primjeni tri RIO UN Konvencije za biodiverzitet, klimatske promjene i desertifikaciju.

